

GYÖRI L. JÁNOS

Irodalomtörténész

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Református Művelődés- és iskolatörténeti Kutatóintézet

gyorilj@drkg.hu

EGY MÉLTATLANUL ELFELEDETT EGYETEMI KIADVÁNYSOROZAT

A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM TANÁRKÉPZŐ INTÉZETÉNEK DOLGOZATAI

A budapesti Eötvös Collegium mintájára szerveződő debreceni Református Tanárképző Intézet 1925–1952 között kiegészítő képzés keretében a hazai református középiskolák számára nevelt tanárokat. Az intézet hallgatói önálló tudományos tevékenység végzéséhez is komoly impulzusokat kaptak szakvezető tanáraiktól, s többen közülük a 20. század derekán a magyar kulturális élet és oktatás meghatározó alakjaivá váltak. A hallgatók doktori disszertációit és egyéb tudományos dolgozatait közlő kiadványsorozat 28 kötete 1936–1943 között jelent meg kb. 3000 oldal terjedelemben. A tanulmány az „Acta Instituti Paedagogici Collegii Debreceniensis” című kiadványsorozat megszületésének és megszűnésének körülményeit és annak szellemi profilját igyekszik bemutatni.

Kulcsszavak: Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete, Pallas Debrecina, értekezések, kiadványsorozat, Zsigmond Ferenc, Péter Zoltán

AN UNDESERVEDLY FORGOTTEN PUBLICATION SERIES. THE STUDIES OF THE TEACHER TRAINING INSTITUTE OF THE REFORMED COLLEGES OF DEBRECEN. The Calvinist Teacher Training Institute of Debrecen was modelled after the Eötvös Collegium of Budapest. It trained teachers for Hungarian Calvinist secondary schools between 1925 and 1952 by means of supplementary courses. The students of the Institute got significant impulses for their academic research from their tutors. Many of them became determining figures of Hungarian culture and education by the middle of the 20th century. The publication series published their doctoral theses and other academic papers on the 3000 pages of the 28 volumes between 1936 and 1943. This study aims to present the circumstances of the beginning, the termination and the intellectual profile of the series titled „Acta Instituti Paedagogici Collegii Debreceniensis”.

Keywords: Teachers Training Institute of the Reformatory College of Debrecen, Series of studies, Pallas Debrecina, Ferenc Zsigmond, Zoltán Péter

Beérkezett: 2020.01.15.

Közlésre elfogadva: 2020.05.22.

Copyright GERUNDIUM

A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete

Az 1850-ben bevezetett osztrák tanügyi reform, az Organisations Entwurf a közoktatás minden szintjén szakképzett tanítók és tanárok alkalmazását írta elő. A Debreceni Református Kollégium lehetőségeihez képest próbált megfelelni az új követelményeknek, próbatételeknek. A tanítóképzés ügye egyszerűbbnek bizonyult: 1856-ban a teológiai képzés függelékeként egyéves, majd tíz évvel később kétéves tanítóképző szeminárium (seminarium paedagogicum) szerveződött. 1869-ben ebből nőtt ki a hároméves tanítóképző intézet, amely már teljes egészében eleget tudott tenni az 1868. évi népiskolai törvény feltételeinek. Az 1878-ban négy évfolyamossá bővülő képzési forma, amely a középiskola felsőbb évfolyamaival párhuzamosan működött, egészen az iskolák államosításáig (1948) meghatározó maradt hazánkban, így a debreceni kollégiumban is.¹

A református középiskolai tanárképzés ügye jóval rögzösebb úton haladt. A debreceni kollégiumban 1853-ra megszerveződött az Entwurf által előírt nyolcosztályos gimnázium, de a politikai nyomás enyhülésével, 1860 után visszatértek a régi hatosztályos gimnáziumhoz. A felszabaduló 7–8. osztály ekkor önálló bölcsészeti tanszakká vált, amelyet a teológiai és jogi tanulmányok előfeltételének tekintettek. 1873-ban azonban véglegesen bevezették Debrecenben is a modern nyolcosztályos gimnáziumot. A teológiai és jogi akadémia a következő években önállósodott, a bölcsészeti tagozat viszont el-sorvadt, bár három bölcsészeti professzori állást továbbra is működtetett a kollégiumot fenntartó egyházkerület. Ezek a professzorok a kollégium gimnáziumában, tanítóképző intézetében, illetve főiskolai karain (teológia, jog) kaptak órákat, s egyikük a főiskolai könyvtárat (ma: a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára) is felügyelte. Ebből a „virtuális” bölcsészeti képzésből alakult meg a kollégium harmadik akadémiai karaként 1909-ben a bölcsészeti akadémia, amely az 1912-ben alapított, s tényleges működését 1914-ben megkezdő debreceni állami egyetem bölcsészeti karának szellemi és jogi előzményét képezte.²

Az Entwurf és az egyetemalapítás közötti időszakban Debrecenben bölcsészetet hallgatók egyetemi végzettség híján középiskolai tanári diplomát nem szereztek, tanári pályára csak abban az esetben léphettek, ha a pesti (budapesti) vagy a kolozsvári egyetem tanárvizsgáló bizottsága előtt vizsgát tettek. Érthető tehát, hogy a református

¹ CSOHÁNY János, „Korszakváltások évszázada”, in *A Debreceni Református Kollégium története*, szerk. BARCZA József (Budapest: Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988), 227–228.

² Uo., 242–246; GYŐRI L. János, „A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története (1850–1952)”, in *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012)*, szerk. GYŐRI L. János (Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013), 54–55. A Kollégium bölcsészeti akadémia-jának történetéhez újabban lásd FEKETE Károly, „A Debreceni Egyetem bölcsője a város Református Kollégiuma”, in *A Debreceni Egyetem története*, szerk. OROSZ István és ifj. BARTA János (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó–Debrecen University Press, 2012), 25–27.

tanárképzés ügye az egyetemalapítás gondolatával párhuzamosan, 1868-tól folyamatosan napirenden volt Debrecenben.³

Az állami egyetem létrejötte megoldotta a középiskolai tanárképzés ügyét, annak református szellemiségét azonban az egyház kezdettől fogva egy önálló tanárképző intézet működtetésében látta. Ennek felállítására a Tiszántúli Református Egyházkerület el is kötelezte magát, 1913-ban, a kormánnyal kötött megállapodásban.⁴ Az intézet beindítását a világháború kitörése akadályozta meg, de miután a középiskolai tanárképzés kérdését szabályozó 1924-es törvény „a tanárjelöltek képzéséhez szükségesnek tartotta az egyetemek mellett szerveződő tanárképző internátusokat, akkor ez cselekvésre indította a Tiszántúli Református Egyházkerület vezetőit”.⁵ Baltazár Dezső püspök ösztönzésére az 1924/25-ös tanév második félévében az intézet mindössze hat beiratkozott hallgatóval el is kezdte működését a kollégium hátsó udvarán 1912-ben épült főiskolai (később egyetemi) internátus épületében (konviktus).

A Református Tanárképző Intézet első tíz évének kedvező mérlegét Péter Zoltán akkori igazgató vontta meg 1936-ban az intézet tízéves évfordulójára kiadott emlékkönyvben.⁶ 1943-ban azonban vitéz dr. Bessenyei Lajos, a latin nyelv szakvezető tanára már a világháború következtében bekövetkezett rohamos hanyatlásról számol be.⁷

Az iskolák államosítása nyomán 1952-ben elsorvadó intézet történetét évtizedekig hallgatás övezte. A debreceni kollégium alapításának 450. évfordulójára, 1988-ban megjelenő monográfia mindössze három oldalt szentel a kérdésnek.⁸ A hallgatást 1998-ban Tibori János monografikus igényű feldolgozása törte meg.⁹ Néhány évvel később jelent meg Balassa Iván neves néprajzkutató, egykori intézeti tag személyes hangú, de tárgyyszerű és elfogulatlan beszámolója az Intézet működéséről.¹⁰ Újabban Fekete Károly méltatta a református tanárképző működését.¹¹

³ Ifj. FEKETE Károly, „A debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete”, in *A „Debreceni Iskola”. Neveléstudomány-történeti vázlat*, szerk. BREZSNYÁNSZKY László (Budapest: Gondolat Kiadó, 2007), 40–41.

⁴ MUDRÁK József, Egyetemalapítási tervek és a Debreceni Tudományegyetem megalakulása, in *A Debreceni Egyetem története...*, 49.

⁵ Uo., 42.

⁶ Dr. PÉTER Zoltán, „A debreceni ref. kollégium tanárképző-internátusának első tíz esztendeje”, in *PALLAS DEBRECINA, Dolgozatok a Debreceni Református Kollégium Tanárképző-intézetének tízéves fennállása alkalmára*. Írták az intézet tagjai és tanárai, szerk. ZSIGMOND Ferenc (Debrecen: Dr. Bertók Lajos kiadása, 1936), 533–540.

⁷ Vitéz dr. BESSENYEI Lajos, „A Tanárképzőintézet története”, in D. Dr. NAGY Sándor, TÖRÖK Tibor, Dr. ERDŐS Károly, Dr. BESSENYEI Lajos, *A Kollégium tagozatai*, (Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerület kiadása, 1943), 137–167.

⁸ CSOHÁNY, „Korszakváltások...”, 258–260.

⁹ TIBORI János, „A Debreceni Református Kollégium Tanárképző intézetének története 1925–1952”, in Uó, *Három tanulmány*, (Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, 1998), 121–161.

¹⁰ BALASSA Iván, „A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete és a tudomány”, *Református Tiszántúl* dec. (2002): 26–28.

¹¹ FEKETE, „A debreceni...”

A fenti értékelések egyetértenek abban, hogy a Református Tanárképző Intézet – rövid és viszontagságos működése (1925–1952) ellenére is – alapjában véve betöltötte hivatását: kiegészítő képzés keretében évtizedeken át magas színvonalon készített föl tanárjelölt hallgatókat a hazai református középiskolák számára, akik közül többen később egyetemi oktatóként, könyvtárosként, országos tudományos intézetek munkatársaként a 20. századi magyar szellemi elithez tartoztak. A református tanárképző hatása valóban csak a működéséhez mintaként szolgáló Eötvös Collegiuméhoz mérhető.¹² A siker kulcsát a szakirodalmi források ugyanazokban a tényezőkben jelölik meg: a magas színvonalú szakmai képzés mellett a világnézeti képzés és a spirituális élet kereteinek biztosítása külső kényszerek nélkül; jó színvonalú bennlakás és étkezés családias légkörben (az intézet létszáma általában 30 között mozgott); jól felszerelt könyvtár; francia és angol nyelvű lektorok alkalmazása.

A Református Tanárképző Intézet történetének két fontos elemére viszont eddig csupán hevenyészett utalások történtek: az egyik a külföldi tanulmányutak és ösztöndíjak kérdése, a másik az intézet 28 kötetet számláló tudományos kiadványsorozata.¹³ Előbbi részleteinek feltárása alapos kutatómunkát és külön tanulmányt érdemelne. Utóbbi vázlatos ismertetésére az alábbiakban teszünk kísérletet.

*Az „Acta Instituti Paedagogici Collegii Debreceniensis” sorozat
létrejöttének körülményei*

Az 1925-ben alakult Református Tanárképző Intézet működésének első eredményei az 1930-as évek elejére mutatkoztak. A végzett hallgatók közül egyre többen doktoráltak, majd kerültek tudományos pályára. Nem csodálkozhatunk tehát, hogy a közelgő 10. évforduló előestéjén az intézet környezetében egy önálló tudományos kiadványsorozat indításának terve fogalmazódott meg. Ezzel kapcsolatban a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának Kézirattára három fontos levelet és egy megrendelő lapot őriz.¹⁴ „Bizalmas” címmel ránk maradt egy körlevél, amelyet dr. Fazekas Jenő kollégiumi könyvtáros a végzett, Bácsy Ernő gyakorló tanárjelölt pedig a jelenlegi tagok nevében írt alá. Ebben kéri az intézet egykori diákjait, hogy csatlakozzanak kezdeményezésükhöz, s küldjenek tanulmányokat egy készülő jubileumi kiadványhoz. A levelet 1933. október 23-án keltezték, a gondolat tehát ez év őszén fogalmazódhatott meg. Ugyancsak az ő aláírásukkal született az 1934. január 12-én Baltazár Dezső püspöknek címzett levél, amelyben kéri a kezdeményezés erkölcsi és anyagi támogatását, s egy-

¹² Fekete Károly hivatkozik e tekintetben Bartenick Géza (az Eötvös Collegium igazgatója) és Dóczi Imre debreceni tankerületi főigazgató levélváltására 1925-ből. in Ifj. FEKETE, „A debreceni...”, 42.

¹³ A kiadványsorozat teljes és részletes bibliográfiai leírását tanulmányunk Melléklete tartalmazza, a továbbiakban az egyes kötetekre azok sorszámaival hivatkozunk.

¹⁴ Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár és Teológiai Szakkönyvtár (továbbiakban TtREN) R 2076, Ref. Koll. Tanárképző Intézet Emlékkönyv

úttal felkéri a püspököt a kötet előszavának megírására. A levélre hamarosan támogató válasz érkezhetett, mert bő két hónappal később már készen állt az emlékkönyv tervezetét tartalmazó második körlevél (1934. március 1.) is, amely a szerzők nevét és tanulmányaik címét is közli. Bő egy év múlva kezdték azt a megrendelőlapot (1935. június 18.), amelyen a szerzők a különlenyomatok iránti igényüket is jelezheték, a kor gyakorlata szerint saját költségükön.

A Baltazar-féle levél lényeges információkat tartalmaz az egész kiadványsorozat történetére vonatkozóan, érdemes tehát belőle hosszabban idézni:

„Kegyeskedjék megengedni, hogy a fent körvonalazott Emlékkönyv egy, a Tanárképző Intézetnek a nevéhez fűződő, tudományos sorozatnak az első száma gyanánt jelenjék meg, mely sorozatnak a címe lenne: A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézetének Dolgozatai/Acta Instituti Paedagogici Collegii Debreceniensis. Ez a sorozat azután magában foglalná mindazokat a tudományos dolgozatokat, melyek a tanárképző intézet tagjainak a munkássága folytán az egyetemen keletkeznek és ez idő szerint elszórva, más vállalkozások keretében jelennek meg, intézetünk anyagi áldozatai árán azoknak a tudományos érdemeit gyarapítva. Már eddig kilenc ilyen dolgozat jelent meg, nagyrészt a szerzők költségein, szétszórva a különféle vállalatokban, intézetünk nevének a megemlézése nélkül – bár az indíttatást és a megvalósítást tagságunk folytán teljesen a Református Tanárképző Intézetnek köszönhetjük.”¹⁵

A levél idézett sorai jelzik, hogy a kezdeményezés háttérében igen erős szakmai alapú bizonyítási kényszer állt. Ez több dologból is táplálkozhatott. A legmeghatározóbb tényező az lehetett, hogy a gazdasági világválság következményeként takarékosra kényszerülő fenntartó Egyházkerület 1931 augusztusától korlátozta az intézet működését. A következő tanévben már csak dr. Zsigmond Ferenc tartott irodalomtörténeti előadásokat, ezen kívül az intézet működése a pusztai konviktusi ellátásra (bennlakás és étkezés) korlátozódott. Betegsége miatt később már Zsigmond Ferenc sem tartott órákat, s bár az 1933/34-es tanév első félévében újra katedrára állt, 1934. február elsejével nyugdíjba vonult. 1934 őszétől azonban javult a helyzet, amikor a betegeskedő Karai Sándortól Péter Zoltán református gimnáziumi tanár vette át az intézet vezetését. Talán nem véletlen, hogy a kiadványsorozat ötlete Zsigmond Ferenc betegsége idején fogalmazódott meg, s a püspöknek címzett levél a professzor nyugdíjba vonulása előtt pár nappal datálódott, ez volt ugyanis az a pillanat, amikor az intézet a megszűnés közelébe került.

A kezdeményezők a tervezett sorozat első, jubileumi kötetével nyilvánvalóan Zsigmond Ferencnek is emléket kívántak állítani, 1925 és 1933 között ugyanis ő volt az intézmény legnagyobb hatású szakelőadója.¹⁶ Zsigmond Ferenc a Református Főgim-

¹⁵ TtREN R 2076, 1.

¹⁶ Zsigmond Ferenc munkásságához lásd GyÖRI L. János, „Zsigmond Ferenc”, in *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma...*, 691–701.

náziumban végzett munkája mellett a debreceni egyetemen előbb magántanári, majd rendkívüli tanári minőségben tartott előadásokat a 19–20. század irodalmáról, s emellett szakelőadóként végezte tanárképző intézeti tevékenységét. Az állami egyetemen irodalomtörténetet oktató, s annak saját tanárképző intézetét is felügyelő Pap Károly¹⁷ rendkívül konzervatív szemléletével nem hagyott mély nyomokat diákjaiban. Ezzel szemben Zsigmond Ferenc műközpontú irodalomszemlélete, a meddő irodalmi viták-tól való tartózkodása, lenyűgöző előadókészsége üde színfoltot jelentett Debrecenben, az egyetemi irodalomoktatásban. Nem véletlen tehát, hogy a kiadványsorozat kezdeményezői őt kérték föl az emlékkötet szerkesztőjének. A kiadvány ezzel elsősorban azt hivatott igazolni, hogy a krízishelyzetbe került református tanárképzés szellemi színvonalára érdemes a megmentésre, akár a korábbiaknál komolyabb anyagi áldozatok árán is.

Az intézet történetének első évtizedében Zsigmond Ferenc tevékenysége mellett elsősorban Benigny Gyuláé volt kiemelkedő, aki egyetemi magántanárként német nyelvészetet tanított a tanárképzőben, s a háború után nem méltatlanul lett az egyetem Germanisztikai Tanszékének vezetője.¹⁸ E két professzor hatását jelzi, hogy a szóban forgó kiadványsorozat legtöbb tanulmánya a magyar irodalom és a német nyelvészet tárgykörében született. Amikor tehát a fenti levélben a kiadványsorozat melletti legfőbb érvként arról olvasunk, hogy a tanárképző intézet diákjainak írásai szétszórva jelennek meg különböző egyetemi intézetek kiadványaiként, akkor ennek háttérében az a meggyőződés áll, hogy a kiegészítő képzésre szakosodott tanárképző intézet szakmailag sok tekintetben többet nyújt, mint az alapképzést biztosító állami egyetem. Az egyetem bizonyos szakmai körei és a református tanárképző között egyre erősödő szakmai rivalizáció tehát a kiadványsorozat megindulásával fizikailag is testet öltött.

A Református Tanárképző Intézetet azonban országos helyzete is bizonyításra készítette. A két világháború között kiéleződő világnézeti küzdelmek jegyében a debreceni intézet képviselői úgy érezhették, hogy a hasonló profilú katolikus intézetekkel szemben működésük nem kap megfelelő elismerést. A korszak debreceni tanárképzését vizsgálva Orosz Gábor hívta fel a figyelmet arra, hogy „*az országos statisztikai évkönyvekben... egyetlen évben sem szerepelnek a Debreceni Református Tanárképző Intézet adatai. Csak a római katolikus szerzetesrendek intézeteinek adatait közölték*”.¹⁹ Vitéz Bessenyei Lajos, az intézet latin nyelvű szakelőadó tanára az emlékkötetben megjelenő írásában emellett a fenntartó református egyház anyagi szűkkeblősége miatt is panaszkodik:

„Sajnos, e téren igen nagy hátrányban vagyunk úgy a bencések, mint a piaristák tanárképzéséhez képest... E két tanítórend az állami tanárképzés intézményes létesítése után is fenntartotta teljes mértékben a maga külön tanárképzését, pedig

¹⁷ Az egyetem Tanárképző Intézetének működéséhez lásd OROSZ GÁBOR, „Tanárvizsgáló bizottság, Tanárképző Intézet”, in *A Debreceni Egyetem története...*, 230–244.

¹⁸ GYÖRI, „A Debreceni...”, 95. A Tanárképző Intézet néhány tanárának szellemi arcvonásait Fekete Károly rajzolta meg: Ifj. FEKETE Károly, „Arcképvázlatok”, in *A „Debreceni iskola”...*, 79–85.

¹⁹ OROSZ, „Tanárvizsgáló Bizottság...”, 238.

a két rend középiskoláinak száma... együttesen csak 16 a mi 24-ünkkel szemben. Mégis külön-külön is többet áldoznak a maguk tanárképzésére, mint mi, a nagy magyar egyetemes református egyház.”²⁰

A jelzett bizonyítási kényszer igazolja az is, hogy a PALLAS DEBRECINA című jubileumi kiadvány a tervezettel ellentétben nem a sorozat első, hanem 13. számaként jelent meg. Az történt ugyanis, hogy miután a tervezet Baltazár Dezső püspök részéről zöld utat kapott (véltetően 1934 elején), az ezt követően megjelenő, az intézet hallgatói által készített doktori dolgozatok másodközlésként már a tanárképző kiadványaként is megjelentek (Melléklet 10–12. tétele). A sorszámozásnál azonban azt a korábban megjelent kilenc tételt is figyelembe vették, amelyekről a Baltazár püspöknek címzett levélben szó esik. Ez a nem egészen etikus „csúsztatás” csak a fentebb jelzett szakmai bizonyításkényszer fényében érthető és értelmezhető. Ilyen előzmények után látott napvilágot a jubileumi emlékkötet.

A PALLAS DEBRECINA

A PALLAS DEBRECINA című jubileumi emlékkötet 1936-ban jelent meg a debreceni kollégium és a szerzők anyagi támogatásával dr. Bertók Lajos debreceni könyvkereskedő kiadásában, a Debreceni Református Tanárképző Intézet Dolgozatai 13. számaként. A szerkesztést Zsigmond Ferenc, az intézet korábbi szakvezető tanára vállalta, aki ekkor már visszavonultan élt szülővárosában, Kunhegyesen.²¹ A kötet szerkesztésében segítségére volt a két kezdeményező, Bácsy Ernő és Fazekas Jenő.

A kötet címe egy bő évszázaddal korábbi kollégiumi kiadványra utal, amelyet Péczeli József professzor jelentetett meg 1828-ban diákjai latin és magyar nyelvű verseiből.

„Ezekben háláját rója le a diákság a nemesszívű adakozók iránt, akik bőkezűségükkel neveltetését lehetővé tették.” – olvassuk a kiadvány mottójában, amely így folytatódik: „A Kollégium nevelő munkája, megtéríthetetlen szellemi és anyagi támogatása iránt érzett mély hála az igazi indítéka mostani emlékkönyvünknek is, amely ilyenformán kapcsolatba kerül száz év előtti őseivel, és ezért kapta a »Pallas Debrecina« nevet.”

E gondolatokat vélhetően Zsigmond Ferenc szerkesztő illesztette a kötet elejére, s ezzel a kiadványt, akarva-akaratlanul, szellemileg hozzákapcsolta ahhoz az ekkor már folyamatban lévő kollégiumtörténeti kiadványsorozathoz, amely a kollégium közelgő 400. évfordulójának (1938) kívánt méltó emléket állítani.²²

²⁰ Dr. vitéz BESSENYEI Lajos, „Református tanárképzés”, in *PALLAS DEBRECINA...*, 29.

²¹ A fentebb idézett körlevél készítői kérik, hogy a kötet szerzői kéziratokat Zsigmond Ferenc kunhegyesi címére továbbítsák. *TtREN* 2076, 2.

²² A sorozatnak, amelynek Zsigmond Ferenc is szerkesztője volt, végül mindössze négy darabja jelent meg.

A kötet egyetlen lapos előszavában Baltazár Dezső püspök hangsúlyozza, hogy az egykori álmokhoz képest látható szerény eredmény a világháború okozta kínok következménye, ugyanakkor a Tanárképző „*életképességét a katasztrofális idők kiállása bizonyítja legjobban*”. Szembetűnő, hogy a püspök semmilyen konkrét ígéretet nem tesz a tanárképző intézet jövőjére nézve.²³

A PALLAS DEBRECINA 25 szerzője közül ötöt (Bessenyei Lajos, Kun Sándor, Péter Zoltán, Péterffy László, Zsigmond Ferenc) az intézet tanáraként, a többit pedig annak tagjaként nevezi meg a kiadvány. Az igazság az, hogy a tanárok tevékenységében éppen őrségváltás zajlik a kötet szerkesztésének évében: a betegeskedő Kun Sándor gimnáziumi igazgatót Bessenyei Lajos váltja a klasszika-filológia oktatásában, a nyugalomba vonult Zsigmond Ferencet pedig Péterffy László, a Dóczy Református Leánygimnázium tanára a magyar irodalom tárgykörében. Péter Zoltán református főgimnáziumi tanár pedig 1936-tól a következő másfél évtizedben a világnézet tárgyak oktatója lesz. A kötet diák szerzői 1936-ra már mindannyian befejezték egyetemi tanulmányaikat, a frissen doktorált Tóth Béla (Gyöngyösi István költészete) és Végh József (Adalékok a rokonértelmű szavak keletkezéséhez) disszertációját éppen a PALLAS DEBRECINA közli. Azzal, hogy egykori diákok és tanárok az intézet tagjaiként szerepelnek, az kap hangsúlyt, hogy a tanárképző több mint oktatási intézmény, leginkább a vele kapcsolatba kerülők életét hosszabb távon meghatározó szellemi műhely kíván lenni.

Ugyanez a gondolat jut kifejezésre abban is, hogy a kötetben tanárok és diákok munkái nem különülnek el egymástól, hanem a szerzők egyszerűen betűrendben követik egymást írásaikkal. Érdekes, de egyúttal beszédes is, hogy így az intézetbe 1925 februárjában elsőként beiratkozó Apostol Bertalan írása (Milyen szempontok vezessenek a középiskolai fogalmazástanításban?) kerül a kötet élére, amit az intézménytől ekkor végleg búcsúzó Zsigmond Ferenc tanulmánya zár (Dugonics stílusa). Péter Zoltán összefoglalója az intézet tízéves működéséről (A debreceni ref. kollégium tanárképző-internátusának első tíz esztendeje) a Függelékbe került.

A kötet tartalmáról elmondható, hogy az a fentebb vázolt okok következtében meglehetősen eklektikusra sikeredett. A szóban forgó tanulmányokat talán egyetlen dolog kapcsolja össze, hogy témáját tekintve mindegyik humán irányultságú: tizenegy tanulmány irodalomtörténeti, két-két értekezés oktatásmódszertani, klasszika-filológiai, magyar nyelvészeti és történelmi (helytörténeti) kérdéseket tárgyal. Egy-egy írás szól oktatástörténeti, pedagógiai, finnugor, illetve német nyelvészeti témákról. Az irodalomtörténet erős dominanciája Zsigmond Ferenc fentebb érintett meghatározó szerepét jelzi. Itt jegyezzük meg, hogy az ő előadásait a tanárképző intézet keretében nemcsak magyar szakosok vehették föl, hanem bármelyik hallgató. A PALLAS DEBRECINA is bizonyítja, hogy Zsigmond Ferenc, akit a Magyar Tudományos Akadémia rendes

²³ Baltazár püspök elővigyázatossága történelmi megtapasztalásokon alapult. Ő volt az, aki az 1920-as évek elején kétszer is Amerikába utazott, hogy az ott élő magyarság körében a Kollégium megsegítésére adományokat gyűjtsön. Ez teremtette meg az ún. Baltazár-alap pénzügyi fedezetét, amely 1933-ban 235 ezer pengő tőkét jelentett. in CSOHÁNY, „Korszakváltások...”, 280.

tagjai sorába választott, Debrecenben iskolateremtő személyiség volt. Tanítványai közül a kötetben publikáló Molnár Pál és Tóth Béla a következő évtizedek debreceni irodalmi életének meghatározó alakjaivá váltak.²⁴ Rajtuk kívül a szerzők közül elsősorban Végh József neve emelkedik ki, aki Csűry Bálint debreceni tanítványaként később a magyar néprnyelv kutatás egyik meghatározó 20. századi képviselője lett.²⁵

A PALLAS DEBRECINA teljes mértékben elérte célját. A tervezettnél (250–300 lap)²⁶ jóval nagyobb terjedelemben (540 lap) állított emléket a tanárképző intézet első tízesztendei szellemi tevékenységének. Megjelenése után – vélhetően ennek is köszönhetően – az intézet tevékenysége néhány évre újabb lendületet kapott, s ami a legfontosabb: a kiadványsorozat is életképesnek bizonyult, hiszen 1943-as megszűnéséig további 15 kötete jelent meg.

A Református Tanárképző Intézet kiadványai a PALLAS DEBRECINA megjelenése után (1936–1943)

Az 1935/36-os tanév a PALLAS DEBRECINA megjelenésén túl is termékenynek bizonyult. A kötetből vélhetően terjedelmi okok miatt kimaradó további három doktori disszertáció (Némedi Lajos, Vetéssy Géza és Fazakas József értekezése) önálló kötetben jelent meg egyetemi intézetek kiadványaként, de a tanárképző sorozatának részét is képezve (14., 15. és 16. szám).

1937-től új arculatot kap a kiadványsorozat, ettől kezdve ugyanis „ÉRTEKEZÉSEK” címen évenként közli az intézeti tagok doktori értekezéseit, s olykor a tanárok dolgozatait, most már Péter Zoltán igazgató szerkesztésében. Az utolsó, 1943-ban megjelenő kötet, jelezve a háborús időkben megfogyatkozó doktorálási hajlandóságot, már csupán Péter Zoltán és Varga Zoltán szakelőadó tanárok egy-egy írását közli (28. szám). Az „Értekezések” két kötetét 1938-ban egy, 1941-ben és 1942-ben két-két doktori dolgozat önálló megjelentetése szakítja meg (19., 23. és 24. szám).

A két év alatt megjelentetett összesen 30 tanulmány tartalma az 1936-os emlékkötethez hasonló színes képet mutat. Ugyanakkor néhány jól kitapintható elmozdulás is megfigyelhető a korábbiakhoz képest. Továbbra is az irodalmi témák vezetnek, arányuk azonban csökken (harmincből tizenegy), s most már a régebbi témák mellett a modernség kérdése is megjelenik: Fazakas József francia nyelvű Maeterlinck-dolgozatában (1936, 16. szám), vagy Pelyvás-Ferencsik István Krúdy-dolgozatában (1942, 25. szám). A magyar nyelvészeti témájú dolgozatok közül kiemelkedik Bakó Elemér²⁷ Hangtani

²⁴ E két tanár tevékenységéhez lásd: GYŐRI, „A Debreceni...”, 92–93.

²⁵ Uo., 94.

²⁶ A tervezett terjedelmet az idézett körlevélből ismerjük. TREN 2076, 2.

²⁷ Bakó Elemér, a Washingtoni Kongresszusi Könyvtár Közép- és Kelet-Európai Osztályának későbbi vezetője jelentőségét Balassa Iván is hangsúlyozza: BALASSA, „A Debreceni...”, 27.

tanulmányok (1937, 17. szám) című disszertációja. A germanisztika az első évtizedhez hasonlóan itt is képviselteti magát néhány doktori dolgozattal: Némédi Lajos A németiség magyar szemmel címen jelenteti meg munkáját (1935, 14. szám), Pösze Lajos pedig a kollégiumi nagykönyvtár egy középfelnémet kéziratát elemzi (1942, 25. szám); ugyanígy a klasszika-filológia is (Vetéssy Géza: Antik eposzi hagyományok..., 1935, 15. szám). Szerény számban ugyan, de ekkor már természettudományos kérdésekről is születnek doktori értekezések: Hargitai Zoltán 1937-ben Nagykőrös növényvilágáról (17. szám), Tatár Miklós két évvel később A pannoniai flóra endemikus fajairól (20. szám) ír dolgozatot.²⁸

Új szint jelent az 1930-as, 40-es évek fordulóján a világnézeti kérdések előtérbe kerülése is.²⁹ Mint fentebb jeleztük, az 1931-es válság után az intézetben az előadások akadoztak, s csak az 1934/35-ös tanévben váltak újra rendszeressé. Ettől kezdve Péter Zoltán gimnáziumi tanár, a kollégium egyetemi internátusának igazgatója vette át a tanárképző irányítását, aki a református elvek érvényesülését fontosabbnak tartotta, mint elődei. Maga is tartott rendszeresen világnézeti tárgyú előadásokat, de Tankó Béla, az egyetem filozófiai professzora is részt vett a tanárképző ilyen irányú munkájában. A megjelentetett tanulmányok sorában mindketten szerepelnek református világnézeti témájú írásokkal: Péter Zoltán: A világnézet fogalma (1938, 18. szám); Tankó Béla: A világnézet kérdése és a református elvek (1939, 20. szám). Utóbbi nemcsak közel százoldalmi terjedelme miatt érdemel különös figyelmet, hanem azért is, mert az a professzornak a tanárképző intézet keretében tartott előadásait tartalmazza.

A református világnézet újrafogalmazásával állhat kapcsolatban a református iskolakultúra iránt megélnkülő tudományos érdeklődés is. Jánosi Ferenc a sárospataki kollégium 19. századi irodalmi életéről értekezik (A sárospataki református főiskola irodalmi élete 1800–1868-ig, 1941, 22. szám), a későbbi kiváló nyelvész, szólás- és közmondáskutató O. Nagy Gábor pedig – ekkor már a református gimnázium tanáraként – a 18–19. század fordulójára debreceni kollégiumának irodalmi kapcsolatairól ír két kiváló tanulmányt (A „debreczeniség alkonya...”, 1939, 20. szám; Református kollégiumi diákirodalom a felvilágosodás korában, 1941, 22. szám). Ugyanő már 1937-ben megjelent doktori értekezésében (A misztika kódexirodalmunkban, 17. szám) is a keresztyén világnézet számos kérdését vizsgálta nagy alaposággal. Ez a munkája a téma máig legteljesebb feldolgozása. Varga Zoltán, a debreceni Egyetem későbbi történelem professzora ez idő tájt maga is elsősorban egyháztörténeti tárgyú írásokkal jelentkezett: Politikai okok az 1791. évi zsinati végzések szentesítésének elmaradásában (1940, 21. szám); Református lelképásztorok és professzorok hatása a magyarság állam- és társadalomszemléletére a reformkorban (1942, 25. szám).

²⁸ A Református Tanárképző Intézet tagjainak zöme mindvégig humán szakos tanárjelölt volt, de mivel 1924 után a Debreceni Egyetemen sorra alakultak a természettudományi tanszékek, idővel kisebb számban ugyan, de egyéb szakosok is megjelentek.

²⁹ E szemléletváltás fontosságát Fekete Károly is hangsúlyozza: Ifj. FEKETE, „A debreceni...”, 47.

A kiadványok tartalmában megfigyelhető másik elmozdulási irány a népryelvkutatás erősödésében figyelhető meg, ami a fentebb már érintett Csűry Bálint-féle egyetemi kutatási program kiteljesedését jelzi. Ennek jegyében Nagy Jenő a kendermunka (1938, 18. szám), Bolla József a népi konyhamesterség (1939, 20. szám), Balassa Iván a debreceni cívis földművelés (1940, 21. szám), Imre Samu pedig a felsőöri földművelés (1941, 22. szám) népi szókincsét vizsgálja. Amint azt Balassa Iván korábban már idézett személyes visszaemlékezése³⁰ is hangsúlyozza, nevezett intézeti tagok a 20. század második felében a magyar népryelv és néprajz legkiválóbb képviselői közé tartoztak. Ha mindehhez hozzászámítjuk Végh József és O. Nagy Gábor fentebb már érintett működését, határozottan kijelenthetjük, hogy a debreceni Református Tanárképző Intézet tagjai a számításba vehető tudományterületek közül az irodalomtörténet-írás mellett a magyar nyelvtudomány (azon belül is a népryelvkutatás) területén nyújtották a legkiválóbb teljesítményt. Az utóbbi tárgykörbe eső írások azért is fontosak, mert a népryelvi kutatások eredményeit, leíró jellegükből következően, később sem kezdi ki az idő.

Érdemes még megjegyezni, hogy a kiadványsorozat szerzői között találjuk a debreceni egyetem több későbbi tanárának első publikációit is (Némedi Lajos, 13. és 14. szám), Varga Zoltán, 1., 21. és 25. szám).

Kitekintés

A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézetének Dolgozatai című kiadványsorozat váratlanul indult el az 1934/35-ös tanévben, s ugyanilyen hirtelen szűnt meg a háborús viszonyok közepette 1943-ban. 1944–1946 között az intézet pusztasági léte is kockán forgott. 1946-ban ugyan újjászerveződött, ettől kezdve azonban már elsősorban nem szakmai, hanem sokkal inkább világnézeti kiegészítő képzést nyújtott hallgatóinak. Ebben a munkában továbbra is Péter Zoltán járt élen. Az egykori tudományos kiadványsorozat újraindítása azonban ismereteink szerint nem került többé napirendre. Mire az intézet szakmailag is újra megerősödhetett volna, az iskolák többségének államosításával (1948) lassan felszámolódott az a református közoktatási háttér, amely a saját felekezeti tanárképzést indokoltta. Végül az alapító Tiszántúli Református Egyházkerület 1952-ben kimondta az intézet megszűnését.³¹

A református tanárképzőben végzett 215 diplomás életrajzából a szocializmus évtizedeiben, nem felróható módon, általában kimaradt az intézethez fűződő kapcsolatra való utalás, hiszen ekkor nem volt éppen kifizetődő egyházi kapcsolatokra hivatkozni. Könnyen megtehető volt ez az apró „elhallgatás”, hiszen az érintettek alapidiplomáját a debreceni állami egyetem állította ki, a kiegészítő képzést nyújtó tanárképzőre külön

³⁰ BALASSA, „A Debreceni...”, 26–27.

³¹ TIBORI, „A Debreceni...”, 153–154; Ifj. FEKETE, „A debreceni...”, 55.

nem kérdezett rá senki. Az intézet feledésbe merülésével természetesen annak kiadványai is elhomályosultak az emlékezetben. Témájukból adódóan amúgy is legfeljebb igen szűk szakmai körök érdeklődésére tarthattak számot. Kis példányszámú kiadványokról lévén szó (a kor gyakorlatából következően esetenként legfeljebb 200–300 példányra gondolhatunk), többségük ma már jelentősebb könyvtárainkban is ritkaságnak számít. Érintett szerzők már nincsenek közöttünk, az általuk őrzött vagy továbbajándékozott példányok családi magángyűjtemények vagy antikváriumok mélyén lappanghatnak.

Áttekintve a kiadványsorozat 69 tanulmányát, amelyeknek összes terjedelme 3000 lap körül mozog, e szerény összegzés szerzője úgy látja, érdemes lenne a szóban forgó írások időtálló részéből egy terjedelmesebb válogatást is átnyújtani az érdeklődő olvasóknak, és egyúttal ajánlatos lenne a teljes szöveganyag digitalizálását is elvégezni.

Melléklet

A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének Dolgozatai.

Acta Instituti Pedagogici Collegii Debreceniensis

A sorozat 1–9. száma magánkiadásban (1–2. szám) vagy a Debreceni Egyetemen különböző intézetei kiadványsorozatának részeként (3–9. szám) jelent meg, de a Református Tanárképző Intézet utólag saját sorozata részének tekintette őket, mivel diákjai munkáiról volt szó. A következő három (10–12.) szám szintén egyetemi sorozatok része, de ezek szövegéből már a tanárképző intézet is nyomtatott példányokat a saját neve alatt. A PALLAS DEBRECINA címen megjelent 13. szám az intézet első saját kiadványa, amely a Debreceni Református Kollégium és a szerzők támogatásával jelent meg. A 14–28. szám azonos (a korabeli évkönyvekre jellemző) külsővel jelent meg a Tiszántúli Református Egyházkerület Sajtóalapjának támogatásával. Az egyes tételek előtti szám a sorozat eredeti sorszámát jelenti.

1. VARGA ZOLTÁN: *Debrecen az orosz megszállás alatt*. Sárospatak, 1930.
2. KOVÁCS ERNŐ: *Kölcsey Ferenc klasszikus műveltsége*. Hódmezővásárhely, 1931.
3. FAZEKAS JENŐ: *Az egyszerű mondat fajtái az északi osztják nyelvben*. Mit deutschem Résumé. Debrecen, 1932. (= A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványa. V. kötet, 3. szám.)
4. MAGYAR ZOLTÁN: *A magyarországi franciaság*. (Vie des mots français en Hongrie.) Debrecen, 1933. (= Francia Irodalmi és Nyelvtud. Dolgozatok a debreceni egyet. Francia Intézetéből. III. füzet.)
5. MOLNÁR PÁL: *Berczik Árpád*. Debrecen, 1933. (= Irodalomtörténeti Füzetek. 46. sz.)
6. MÁTYÁS SÁNDOR: *Vargha Gyula*. Debrecen–Budapest, 1933. (= Magyar Irodalmi Dolgozatok a debreceni m. kir. tud. egyet. Magyar Irodalomtörténeti Szemináriumából. I. füzet.)

7. NAGY ANDRÁS: *Oláh Gábor*. Debrecen–Budapest, 1933. (= Magyar Irodalmi Dolgozatok a debreceni m. kir. tud. egyet. Magyar Irodalomtörténeti Szemináriumából. II. füzet.)
8. BÍRÓ JÁNOS: *Tolnai Lajos*. Debrecen–Budapest, 1933. (= Magyar Irodalmi Dolgozatok a debreceni m. kir. tud. egyet. Magyar Irodalomtörténeti Szemináriumából. III. füzet.)
9. BÁCSY ERNŐ: *Die Urkundensprache in den Rheinlanden bis etwa 1500*. (A rajnai oklevél-nyelv 1500-ig.) Debrecen, 1934. (= „Swemmel.” Német Irodalmi és Nyelvtudományi Dolgozatok a debreceni tud. egyet. Német Szemináriumából és Nyelvatlasz Intézetéből. II. kötet, 1. sz.)
10. Dr. FAZEKAS JENŐ: *Pápay József nyelvészeti hagyatéka*. Debrecen, 1934. (= Különlenyomat a Debreceni Tisza István Tud. Társ. I. osztályának kiadv. V. kötet 9. füzetéből.)
11. EMBER ERNŐ: *A magyar népszínmű története Tóth Ede fellépésétől a XIX. század végéig*. Debrecen, 1934. (= Magyar Irodalmi Dolgozatok a debreceni m. kir. tud. egyet. Magyar Irodalomtörténeti Szemináriumából. IV. füzet.)
12. TÓTH KÁLMÁN: *Das Bikácsér Deutschtum und seine Mundart*. (Beitrag zur ungarländisch-deutschen Mundartforschung und Siedlungsgeschichte.) A bikácsi németség és tájszólása. Debrecen, 1934. (= „Swemmel.” Német Irod. és Nyelvtud. Dolgozatok a debreceni tud. egyet. Német Szemináriumából és Nyelvatlasz Intézetéből. II. kötet, 2. szám.)
13. PALLAS DEBRECINA. Dolgozatok a Debreceni Református Tanárképző-intézet tízéves fennállása alkalmából. Írták az intézet tagjai és tanárai. Dr. Zsigmond Ferenc c. egyetemi rk. tanár irányításával szerkesztették: Dr. Bácsy Ernő és dr. Fazekas Jenő. Debrecen, 1936. Dr. Bertók Lajos kiadása.
 Apostol Bertalan: *Milyen szempontok vezessenek a középiskolai fogalmazástanításban*, 1–13. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1935.)
 Dr. Bácsy Ernő: *A babiloni-asszír oktatás*, 14–26. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1935.)
 Dr. vitéz Bessenyei Lajos: *Református tanárképzés*, 27–29. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1935.)
 Dr. Ember Ernő: *A népszínmű útja. (A népiesség színműirodalmunkban.)*, 30–42. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1935.)
 Dr. Fazekas Jenő: *Észt nyelvművelő és nyelvújító törekvések*, 43–100. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1935.)
 Gaál Endre: *Benedek Elek. (Arckép.)*, 101–108. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1935.)
 Kiss Ernő László: *Gide et Nietzsche*, 109–125. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
 Kónya József: *A természetszemlélet irányelvi a régi magyar irodalomban*, 126–148. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)

- Dr. Kun Sándor: *De Ovidii sententiis*, 149–179. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Láng István: *Szabó Dezső líraisága*, 180–189. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Lengyel Imre: *A balmazújvárosi német település. (Adatok Balmazújváros szociográf-
fiájához.)*, 190–206. (= „Wärbel.” Dolgozatok a Debreceni Tudományegyetem
Nyelvatlasz- és Fonetikai Intézetből. Szerkeszti: *Huss Richard*. I. kötet. 2. szám.)
(Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Mihály Imre: *Történeti pasquillusok a debreceni református kollégiumi könyvtár kéz-
irattárában*, 207–231. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Dr. Molnár Pál: *Az „auditív” módszer a modern nyelvek tanításában*, 232–246. (Kü-
lönlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Némédi Lajos: *Adalék a XVIII. század magyar stílustörténetéhez. (Péczeli és Szilágyi
Henriade-fordítása.)*, 247–271. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Olasz-Szabó Mihály: *Móricz Zsigmond*, 272–278.
- Péterffy László: *Babérlevelek. (Katona, Kazinczy, Herczeg.)*, (Különlenyomatban is:
Debrecen, 1936.)
- Porzsolt István: *Népnyelvi adatok Újfehértóról*, 297–317. (Különlenyomatban is:
Debrecen, 1936.)
- Pőcze János: *A rómaiak szatírjáról. (Lucilius, Horatius, Perseus, Juvenalis.)*, 318–339.
(Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Tóth Béla: *Gyöngyösi István költészete*, 340–391. (Különlenyomatban is: Debrecen,
1936.)
- Dr. Varga Zoltán: *Debreceni lelkipásztorok, mint híveik politikai és társadalmi vezetői
(1790–1848.)*, 392–417. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Dr. Vetéssy Géza: *Attila alakja a XX. század magyar irodalmában*, 418–436. (Külön-
lenyomatban is: Debrecen, 1936.)
- Végh József: *Adalékok a rokonértelmű szavak keletkezéséhez*, 437–504. (Különlenyo-
matban is: Debrecen, 1935.)
- Dr. Zsigmond Ferenc: *Dugonics stílusa*, 505–530. (Különlenyomatban is: Debre-
cen, 1936.)
- Péter Zoltán: *A debreceni ref. kollégium tanárképző-internátusának első tíz esztendeje*,
533–540.
14. NÉMEDI LAJOS: *A németiség magyar szemmel*. Debrecen, 1935. (= „Swemmel.”
Német Irod. és Nyelvtud. Dolgozatok a debreceni tud. egyet. Német Szemináriu-
mából és Nyelvatlasz Intézetéből. II. kötet, 3. szám.)
15. VETÉSSY GÉZA: *Antik eposzi hagyományok Vörösmarty Mihály kisebb eposzaiban,
különösen tekintettel Vergilius Aeneisére*. Debrecen, 1935. (= Dolgozatok a Debre-
ceni Tisza István Tudományegyetem Görög-latin Philologiai Szemináriumából. II.
füzet.)

16. FAZAKAS JÓZSEF: *Le théâtre de Maurice Maeterlinck*. Debrecen, 1936. (= Francia Irodalmi és Nyelvtud. Dolgozatok a debreceni egyet. Francia Intézetéből. VIII. füzet.)
17. ÉRTEKEZÉSEK AZ 1937. ÉVRŐL. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének Dolgozatai. Szerkeszti: Dr. Péter Zoltán. (Debrecen, 1937.)
Otrokocsi Nagy Gábor: *A misztika kódexirodalmunkban*, 1–90. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1937.)
Szabó József: *Herczeg Ferenc a drámaíró*, 91–132. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1937.)
Péter Zoltán: *Tudomány és világnézet*, 133–155. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1937.)
Bakó Elemér: *Hangtani tanulmányok*, 156–212. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1937.)
Hargitai Zoltán: *Nagykörös növényvilága*, 213–263. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1937.)
18. ÉRTEKEZÉSEK AZ 1938. ÉVRŐL. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének Dolgozatai. Szerkeszti: Dr. Péter Zoltán. (Debrecen, 1938.)
Sinka Lajos: *Az erkölcsi nevelés bölcséleti alapjai*, 1–27. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1938.)
Szabó János: *Theophrastus Paracelsus mikrokosmos- és makrokosmos-elméletének hatása Goethe Faustjára*, 28–68. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1938.)
Nagy Jenő: *A népi kendermunka műszókincse Magyarvalkón (Kalotaszeg)*, 69–159. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1938.)
Péter Zoltán: *A világnézet fogalma*, 160–181. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1938.)
19. NAGY JÁNOS: *Forráskutatás a római militia limitanea eredetkérdéséhez*. A Debreceni Református Kollégiumi Tanárképző Dolgozatai. Szerkeszti: Dr. Péter Zoltán. (Debrecen, 1938.)
20. ÉRTEKEZÉSEK AZ 1939. ÉVRŐL. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének Dolgozatai. Szerkeszti: Dr. Péter Zoltán. (Debrecen, 1939.)
Tatár Miklós. *A pannoniai flóra endemikus fajai*, 1–67. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1939.)
Bolla József: *A népi konyhamesterség műszókincse Felsőgörzsönyben (Bakonyalja)*, 66–152. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1939.)
Otrokocsi Nagy Gábor: *A „debreczeniség” alkonya (ifj. Péczely József irodalomtörténeti értekezéséhez)*, 153–164. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1939.)
Tankó Béla: *A világnézet kérdése és a református elvek (Előadások a debreceni Kollégium tanárképző intézetében)*, 165–260. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1939.)
21. ÉRTEKEZÉSEK AZ 1940. ÉVRŐL. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének Dolgozatai. Szerkeszti: Dr. Péter Zoltán. (Debrecen, 1940.)

- Balassa Iván: *A debreceni civis földművelésének munkamenete és műszókincse*, 5–105. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1940.)
- Dr. Varga Zoltán: *Politikai okok az 1791. évi zsinati végzések szentesítésének elmaradásában*, 106–141.
22. ÉRTEKEZÉSEK AZ 1941. ÉVRŐL. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének Dolgozatai. Szerkeszti: Dr. Péter Zoltán. (Debrecen, 1941.)
- Jánosi Ferenc: *A sárospataki református főiskola irodalmi élete 1800–1868-ig*, 5–62. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1941.)
- Kovács Béla: *A debreceni salétromtermelés története*, 63–106. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1941.)
- Imre Samu: *A felsőöri földművelés*, 108–202. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1941.)
- Otrokocsi Nagy Gábor: *Református kollégiumi diákirodalom a felvilágosodás korában*, 203–288. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1942.)
23. SIPKA SÁNDOR: *Középiskolai oktatásunk nemzeti célkitűzései*. Debrecen, 1941.
24. VITÉZ NÁBRÁDI MIHÁLY: *A magyar irodalmi életrajz fejlődése*. Debrecen, 1942.
25. ÉRTEKEZÉSEK AZ 1942. ÉVRŐL. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének Dolgozatai. Szerkeszti: Dr. Péter Zoltán. (Debrecen, 1942.)
- Pelyvás-Ferencsik István: *A magyar irodalmi impresszionizmus és Krúdy Gyula*, 3–56. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1942.)
- Papp István: *Az irodalom életformái*. Bevezetés a magyar irodalomismeretbe, 57–129. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1942.)
- Pösze Lajos: *Die Sprache einer mittelniederdeutschen Handschrift in der Bibliothek des Reformierten Kollegiums*, 120–162. (Különlenyomatban is: Debrecen, 1942.)
- Varga Zoltán: *Református lelkipásztorok és professzorok hatása a magyarság állam- és társadalomszemléletére a reformkorban*, 163–283.
26. ZENTAI JÁNOS: *A magyarországi németiség angol műveltsége (1830-ig)*. Debrecen, 1942.
27. PÓSA PÉTER: *A Shakespeare-kultusz hazánkban a századfordulótól Trianonig (1900–1920.)*. Debrecen, 1942.
28. ÉRTEKEZÉSEK AZ 1943. ÉVRŐL. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének Dolgozatai. Szerkeszti: Dr. Péter Zoltán. (Debrecen, 1943.)
- Péter Zoltán: *A lélektani kutatás alapirányai és a nevelés*, 1–38.
- Varga Zoltán: *Szász Károly és Péterfi Albert*, 39–64.